

90 let železnice v Grosupljem

Piše: IVO BREČIČ

2

ŽELEZNA CESTA JE PRINESLA NAPREDEK

Šmarje

Dolg nagovor, veliko ljudi. „Was Teufel, der Minister spricht slovenisch?“ pravi Schaffer.³ Čudno, res čudno! — Tem slovenskim žurnalistom bom dal vendar malo slivovke, kadar bodo zopet povprašali.

Grosuplje

Velika množica. Dober zajtrk. „Ist hier die Sprachgrenze?“⁴ vpraša minister. — ne vem zakaj. Grasselli reče, da je „Sprachgrenze“ tam, kjer ga bodo nemški nagovorili. Schaffer in Schrey sta slabe volje. Tavcar gleda venomer Skaline rede. Šukljetao cilindri pa se vidi vedno visoko izza ministrove glave. Povše pripoveduje, da ga Witte ne izpusti iz rok; menda hoče vedeti genealogijo vsakega junca, ki se pase obprogi. Ko bi bil jaz tako učen!

Čušperk

Krasne deklice, krasni šopki. Pa Skalini redi so vendar še lepši. Sedaj sem bil tudi že prav blizu ministra. Vseslovensko. Moji žurnalisti postajajo zopet žejni — dajmo jim slivovke!

Dobrepolje

Glavar Thomann je že tukaj in minister takoj vpraša, so li tu pač Nemci. Župnik je govor v žepu pozabil in potem samo nemški odgovorja. Moji žurnalisti so že skoro vsi slivovko popili. Godba klasična, tisti, ki klinc grize, spominja s tem na Ribnico, s svojim žarečim nosom pa na bližje Skalinih redov.

DRUGI DEL ŽELEZNICE

Ni minilo dolgo. Že 1. junija 1984 so slavnostno odprli tudi progo od Grosupljega do Novega mesta in Straže. Tudi to pot so bile o tem dogodku polne strani naših tiskanih časnikov. Eden najboljših prispevkov, ki nam slikovito prikazuje čas in pokrajino, je potopis Franca Različnika v potopisu „Železnica Ljubljana — Novo mesto“ objavljenem v reviji Dom in svet.⁷ Zapišimo nekaj „domačih“ odlomkov. Iz tega prispevka so tudi fotografije, ki kažejo kakšni so bili naši kraji ob prelomu stoletja.

Nova vozna cesta se dviga polagoma v dveh velikih serpentinah in ide na vrh poleg vasi Mali vrh. Stara vozna cesta, po kateri so se vozili pred 30 leti, drži od vasi Tlak nevarnost gori k cerkvi sv. Križ. Kratek je bil sicer ta klanec, a hud. Kakor ljudje pripovedujejo, dogodilo se je tu marsikaj nesreč, dokler niso ceste prestavili. Železna cesta pa doseže isto višavo vzpenjačev se v

dveh predorih (tunelih) katerih prvi meri okoli 280 m, drugi okoli 240 m dolžine, ter pride iz zemlje pod cerkvijo sv. Križa, blizu katere stoji kapelica žalostne M. B. s tremi križi, gre skozi vas Razdrto in pride v Šmarje.

Nov svet se odpre potniku. Prijazno dolino zapirajo na levi strani Vrhovka in gora svete Magdalene, na desni pa rtasta gora sv. Abacija in drugi Turjaški hribi na katerih se bleste tu in tam lepe cerkvice. Vmes pa leži lepa šmarijska planjava, ki se razteza tje do višinskih hribov, po sredi se pa zvija železna cesta kakor kača velikanka. Planjava je sicer jako rodovitna, kaže pa tu in tam kraški značaj. Voda, ki se ob deževju nabere, skriva se namreč v podzemski jame, kakršne so pri Šmarju⁸ še v večji meri pa pri Račni v Kopanjski župniji. Ob začetku šmarijskega polja stoji vas Šmarje. Železnica jo deli na dva dela. Znamenita v tej vasi je župnijska in dekanjska cerkev, ki je bila prvotno romanska bazilika s tremi ladjami, pozneje pa so jo predelali v gotskem slogu. Stoji v sredi pokopališča. Ob času turških napadov je bil tukaj tabor, od katerega pa je ohranjen samo jeden stolp, ki je sedaj stanovanje gg. kapelanov. Kakor se tiče zgodovine, omenjamo, da stare listine imenujejo že leta 1228 prvega duhovnega pastirja. L. 1497 je bila župnija vtelesena zatiškemu samostanu. Ko je pa ta samostan leta 1784, kakor mnogo drugih za Josipa II. zadela nemila usoda, postala je takrat župnija samostojna in tri leta pozneje je bila z njo združena tudi dekanija. Okoli Šmarja leže na rodovitnem polju te-le vasi: Veliki vrh, Podgorica, Paradišče, Sap in Sela. Med gorami je najznamenitejša gora sv. Magdalene, dviga se 499 m nad morjem, z njenega vrha je lep razgled daleč na okoli. Gora je obrasena večinoma z bukovim drevjem, v gozdu pa so stari grobovi, ki je gospod Pečnik⁹ izkopal že marsikaj lepega in za starinarstvo važnega. Ko so gradili železnico in so tla razkopali, zadeli so tudi semtertje na rimske grobove ali pa na rimsko cesto, ki je držala iz Emone v Neviodunum, v obče gre železnica od Šmarja do Grusuplja večinoma po starorimski cesti — Na desni strani zagleda potnik cerkev sv. Nikolaja na tabru, ki je jedna izmed najstarejših cerkva na Kranjskem. Cerkev je podružnica župnije Senčurske. Visoki zid in močna utrdba tega tabora se še vidi.

Grosuplje bode odslej jako važna postaja, od Ljubljane je oddaljeno štiri ure hoda. Na mestu, kjer stoji sedaj vasica, stala je prazgodovinska naselbina in kraj, na katerem stoji kolodvor, bil je pokopališče. Tukaj na Grosupljem se odceplja stranska proga, ki pelje skozi kopanjsko in dobrepoljsko v ribniško in kočevsko dolino. Glavna proga pa je narejena skozi Žalino v Višnjo goro.

Na tem mestu nam je omeniti še dveh gradov, katera vidi potnik železnice. Blizu tam, kjer se progi ločita, stoji grad Boštanj, last grofov Ursini—Blagajev. Grad stoji na prijaznem griču, ki je obrasen deloma z smrečjem, deloma pa z raznim sadnim drevjem. Pod gričem stoji lepa cerkva sv. Martina, ki je bila nekdanj grajska cerkev, zdaj je pa podružnica žalinske župnije. — Na levi potnikovi strani prav blizu vozne ceste stoji grad Prapreče, komaj četrt ure od Grosuplja oddaljen. Grad je bil nekdanj last grofov Lichtenbergov, sedaj je močno zanemarjen.

Predno se ločiva od lepe šmarijske okolice, ozirva se še jedenkrat na znamenito goro svete Magdalene, o kateri se je mnogo pisalo v novejšem času. Prav lahko jo zapaziš z železnice, od Šmarja stoji proti severovzhodu in ima prijazno cerkvico.

Gora je visoka 499 m, poraste na z bujnim gozdom in na straneh dokaj strma. Krasen razgled je od tu na vse strani: vidiš razkosane in strme Karavanke in juške alpe Triglavom, daljni Snežnik, kočevske in ribniške hribe in tudi daljne Gorjance.

Še važnejši pa kakor za prijatelja lepe prirode, je ta hrib za prijatelja starinarstva. Po vsem Kranjskem so zasledili prazgodovinska selišča, večja ali manjša, doslej je bilo grobišče na Vačah ob Savi prvo, zato slovi že po vsem učnem svetu. Toda vse kaže, da bo naša gora že ime-

in danes (Foto: M. Ciglič)

daljeno štiri ure hoda. Na mestu, kjer stoji sedaj vasica, stala je prazgodovinska naselbina in kraj, na katerem stoji kolodvor, bil je pokopališče. Tukaj na Grosupljem se odceplja stranska proga, ki pelje skozi kopanjsko in dobrepoljsko v ribniško in kočevsko dolino. Glavna proga pa je narejena skozi Žalino v Višnjo goro.

Na tem mestu nam je omeniti še dveh gradov, katera vidi potnik železnice. Blizu tam, kjer se progi ločita, stoji grad Boštanj, last grofov Ursini—Blagajev. Grad stoji na prijaznem griču, ki je obrasen deloma z smrečjem, deloma pa z raznim sadnim drevjem. Pod gričem stoji lepa cerkva sv. Martina, ki je bila nekdanj grajska cerkev, zdaj je pa podružnica žalinske župnije. — Na levi potnikovi strani prav blizu vozne ceste stoji grad Prapreče, komaj četrt ure od Grosuplja oddaljen. Grad je bil nekdanj last grofov Lichtenbergov, sedaj je močno zanemarjen.

Predno se ločiva od lepe šmarijske okolice, ozirva se še jedenkrat na znamenito goro svete Magdalene, o kateri se je mnogo pisalo v novejšem času. Prav lahko jo zapaziš z železnice, od Šmarja stoji proti severovzhodu in ima prijazno cerkvico. Gora je visoka 499 m, poraste na z bujnim gozdom in na straneh dokaj strma. Krasen razgled je od tu na vse strani: vidiš razkosane in strme Karavanke in juške alpe Triglavom, daljni Snežnik, kočevske in ribniške hribe in tudi daljne Gorjance.

Še važnejši pa kakor za prijatelja lepe prirode, je ta hrib za prijatelja starinarstva. Po vsem Kranjskem so zasledili prazgodovinska selišča, večja ali manjša, doslej je bilo grobišče na Vačah ob Savi prvo, zato slovi že po vsem učnem svetu. Toda vse kaže, da bo naša gora že ime-

nitnejša od Vač glede na množino in posebnost izkopanih predmetov. Skoro kjer kdo hoče, najde na gori stare grobove z deloma jako bogatimi priložki.

Staro gradišče se prostira ekscentrično okoli cerkve proti jugovzhodu. Trojni visoki in po večjem dobro ohranjeni nasipi jo obkrožujejo. Steguje se v različni širini blizu jeden kilometer daleč proti vasi Hrastje. V prvem okrožju okoli cerkve in v drugem so bila stanišča, v tretjem, največjem, pa so bile topilnice in kovačnice za železo, kar spričuje obila žilindra. Upravni kraji v naših deželah kjer so topili železno rudo, imajo najbogatejša gradišča. Tako je tudi tu. Težko si je prav misliti življenje onih, ki so živeli tu pred skoro tri tisoč leti, vendar pa nam bogate izkopine grobov kažejo in dokazujejo, da je življenje tedanjih rod tukaj v boljših razmerah, nego živi sedanj.

Označil bom tu ob kratkem gradišče in grobišče na tej gori ter navedel nekaj najzanimivejših prazgodovinskih izkopin, katere je izkopal gosp. Pečnik tu v poldrugi letu.

MIMO MAGDALEN-SKE GORE

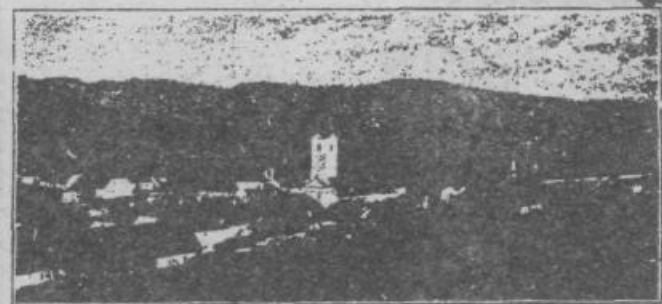
Grobišče se nahaja deloma na zahodnem pobočju nad cerkvijo, deloma na jugovzhodnem vznožju pri vasi Hrastje, potem pa na bližnji ravnini proti severu. Mrlički so pokapani v gomilah, od 3 do 7 m nasutih, okroglih ali podolgate okroglih, te so do 35 m dolge in 10 m široke, ker pa so na nevarnem svetu, vidijo se nekatere še višje. Posamezni grobovi so na ravnem. V gomilah so položeni nesežgani mrlički v različni daljavi drug od drugega in po trije do petih drug vrh

drugega. Grobovi na ravnem imajo deloma sežgana, deloma nesežgana trupla. Pravega reda ni bilo. Nesežgana trupla so položili v 1 1/2 do 3 m globoke jame, od sežganih pa so kosti pobrali v lončeno žaro ter jo dejali ali kar v izkopano jamo, nekoliko večjo od žare ali pa v četverovoglat, iz plošč ali lomljenega kamna sestavljen zaboj. Te grobeso pokrili brez izjeme z jedno ploščo ali tudi z več ploščami. Ploščo so večkrat nad meter dolge in široke, po 15 do 20 cm debele. Prinašali ali dovažali so jih od daleč, ker do tri ure na okrog ne najdeš enakih. Vsak mrlič ima več ali manj priložkov, kateri se pa ločijo seveda po spolu, starosti in bogastvu pokojnikov. Pri ženskih je večinoma lišp, pri moških orožje, pri otrocih so se našle igrače, vsakemu so pa dali vsaj jedno če ne več posod v grob. Te so različne po velikosti, največ preprosto izdelane, mnogo pa je tudi okrašenih ali z različno barvanimi pasovi ali z okraski,

njač (fibul) nekatere teh izredne velikosti, večinoma kaj lepe oblike, potem bronaste uhane, nekatere teh pozlačene, in zalasnice. Prav pogosto so se našle steklene in jantarjeve koralde, mnogokrat izredne velikosti in prve tudi mnogobarvno okrašene. Koralde so bile ali kot zavrtnice ali pa našite po obleki. Pri ženskih se nahajajo tudi predilna vretenca. Otrokom so dajali za igrače bronaste ropotulje, zaponke s konjički itd. in „punčike“, vse se niso ohranile.

Posebno lepa je kot oreh velika steklena ter v prirodnih barvah slikana glavice take punčike.

Pri nesežganih truplih so taki priložki položeni tje, kjer so jih nosili v življenju, pri sežganih pa so jih dejali ali v žaro na koščice ali poleg žare. Ker se pri sežganih nahaja primeroma manj lepote, a nekatere teh vendar prav lepe, soditi smemo, da so deloma lepote že struplom sežgali, nekaj pa položili na pepel.

Šmarje-Sap pred 90 leti

pogosto v okusni obliki. Delane so pa vse na roko. Navadno so položene na konec nog. Moškim so devali v grob zlasti bojne sekire, sulice in nože iz železa. Vsak mrlič ima dve, če ne več, teh rečij.

Na nogah in rokah imajo obroče in na prsih ali blizu rame bronaste zapenjače. Pogosto se nahajajo tudi bronasti ali železni ostanki pasov. Našli so tudi nekaj bronastih ploščevin ali pasov s podobnimi okraski. Poleg tega se je našlo pet bronastih čelad z jednim ali dvema grebenama in več brusnih kamenov.

Izmed moških sta znamenita posebno dva. Pri jednom so se našli bronasto in železni ostanki brzd, imel je gotovo konja pri sebi pri drugem pa se je našel konjev kostanjak z jezdno opravo, bogato z bronom okrašeno. Konj je bil položen vrh mrliča.

Ženskim so dajali za lišp bronaste zapenjače, nanožnice, zavrtnice, jedno ali po več zape-

³ „Za vraga, minister je govoril slovensko!“

⁴ Kersnik navaja številna imena takratnih poslancev, med njimi kasnejšega ljubljanskega župana Ivana Tavčarja. Večinoma so bili nemškiutari.

⁵ Novinarjem.

⁶ „Je tu jezikovna meja?“ Stem je menil mejo med Slovenci in kočevskimi Nemci.

⁷ Rodoslovje

⁸ Potopis je izhajal v nadaljevanjih v Dom in svet v letu 1894 na straneh 315—317, 344—349 in 375—381.

⁹ Toj se nekatere druga imena (Žalina—Žalna, Zatičina — Stična itd.) so napisana tako kot v originalu, torej v starinskem jeziku.

¹⁰ Jernej Pečnik, arheolog amater, ki je vilo izkopal ob prelomu stoletja in najdene predmete prodajal muzejem in zasebnim zbiralcem. Kljub marsikateremu podatku, ki ga je ohranil pa je z nesistematičnimi in nenatančno zabeleženimi izkopavanji (predvsem na Dolenskem) povzročil tudi nekaj škod. Na Magdalenski gori je nekaj let za njim izkopavala tudi grofica Mecklenburška.

(Se nadaljuje)

● OB OTVORITVI GALERIJE P. GABRIJELA HUMEKA

V vsakem kamnu je veliko lepega

V obnovljenih prostorih stiškega samostana so odprli stalno zbirko slik akademskega slikarja p. Gabrijela Humeke in jo po njem tudi poimenovali. Stalna zbirka pomeni uvod v praznovanje 850-letnice stiškega samostana in je zamelek prvega bodočega muzeja cerkvene umetnosti na Slovenskem. Ob otvoritvi galerije smo spregovorili nekaj besed z akademskim slikarjem, p. Gabrijelem Humekom.

— Čeprav ste imeli že veliko samostojnih razstav ter sodelovali na mnogih skupinskih razstavah, lahko rečemo, da je vaše delo šele sedaj, s stalno galerijo vaših slik dostopno širšemu krogu ljubiteljev umetnosti. Kaj vam pomeni ta, sedaj še toliko tesnejši, stik z občinstvom?

»Mislim, da s tako skromno, bolj zasebno galerijo, moj stik z občinstvom ne bo dosti pridobil, vsaj toliko časa ne, dokler ne bodo vse muzejske zbirke postavljene in v celoti odprte širši javnosti. Zavedam se tudi, da bi mnogi slikarji galerijo bolj zaslužili, saj so bolj prodrli v kulturno in umetniško življenje pri nas (kar pri današnji hiperprodukciji umetnikov

vsekakor ni lahko). Inicijativa za to galerijo prihaja od vodstva samostana, da bi se tako zavarovalo in ohranilo v samostanu vsaj del mojih slik.

— V dveh prostorih je sedaj razstavljenih 34 vaših slik. Lahko bi rekli veliko, a vendarle malo v primerjavi s številom slik, ki si jih zaradi pomanjkanja prostora obiskovalci še ne morejo ogledati. Bo po končani obnovi samostanskih prostorov razstavi vaših slik namenjen še kakšen prostor?

»Število slik v tej galeriji je res razmeroma majhno in lahko bomo galerijo še razširili s kašnim prostorom, če bo to koristno. Sicer pa pri slikah odloča kvaliteta in ne število.

— Iz vseh vaših slik, tako tistih, ki upodabljajo notranjino samostana kot slik mestnih ulic in krajin, veje mir, nek nadzemski abstrakten red, samota, ki se je človek, družbeno bilje, skoraj prestraši. Je to vaš klic, naj se človek preneha pehati za trenutnimi dobrinami? Vaš poziv k notranjemu razmišljanju?

»Slike same govorijo o sebi, tudi če so brez naslova. Najno vplivajo na gledalca, ga pritegujejo ali odbijajo, lahko ga navdajajo z ugodjem in ga umirjajo ali pa ga vznemirjajo in vznjujajo grozo. Omojnihlikah so kritiki mnenja, da umirjajo, vsaj za trenutek, čeprav predstavljajo prazne prostore brez človeka. To je pač moj svet, ki ga gradim z oblikovanjem prostora, s izbrano arhitekturo, s posebnimi motivi, ki jim s kompozicijo in barvo skušam dati neko skrivnostno vzdušje in notranjo povezovalno stvar, da bi se tako začutil še nek drug, oddaljen onstranski pomen stvari. Z vsemi temi sestavinami bi rad izpovedal, da je, tako kot v vsa-

kem človeku, tudi v siehernem kamnu in steni veliko lepega. Rad bi izrazil občutje in iskanje samote, sladkost tišine, ki je noben hrup ne zmoti, ki vodi k zbranosti in gre v globino, v bistvo stvari, življenja ter tudi človeka. Tako naj bi veličastnost prostora, brezkončnost arkad in hodnikov, svetloba med zidovi... vznjujalo hrepenenje po nekem idealnem redu, harmoniji in miru.

— Kako se počuti umetnik, ki vidi, kako se ljudje prek slik pogrezajo v njegovo notranjost, spoznavajo njegove misli in čustva, njegovo vizijo sveta in umetnosti?

»Če slikar vidi, da ga publika razume in z ugodjem sprejema njegove ideje, predstave, zamisli in pobude, mu je to gotovo v veliko zadoščenje in spodbudo, nasprotno ga njeno nerazumevanje in odklonilno stališče

navdaja z malodušjem in negotovostjo. Vendar se umetnik ne sme pustiti prehitro odvrti od svoje izbrane umetniške poti, saj ta predstavlja njegov notranji nagib in pričanje. Kajti če umetnik ne doživlja tega, kar slika, bo njegovo delo zaradi rutine v tehničnem oziru še popolno, a v svoji globini prazno in kot neobčuteno, tudi neprepričljivo.

— In kakšni so vaši načrti?

»Nimam posebnih načrtov. Hočem pač hoditi po tej svoji začrtani poti še naprej in reševati slikarske probleme, dokler mi bo dopuščalo zdravje, vitalnost in razpoloženje.

Mela Roglič

(Nadaljevanje s 1. strani)

— Jedilno olje

V letu 1983 je bilo jedilnega olja v naših prodajalnah dovolj. Najkrat je prišlo do povečanih nakupov, vendar pa je bila preskrba boljša kot v letu 1982.

— Pralni praški

Kljub temu, da se je proizvodnja pralnih praškov povečala za 8 % v primerjavi z enakim lanskim obdobjem in da je bil realiziran uvoz pralnih praškov, tržišče še vedno ni bilo zadovoljivo preskrbljeno. V naši občini pomanjkanja pralnih praškov ni bilo, razen povečanih t.im. mignacijskih nakupov, še vedno pa so v trgovinah na voljo le dražji pralni praški. Izbi re ni.

— Premog

Dobava premoga je bila v letu

1983 boljša, kot v preteklem letu. Tako je ABC Pomurka — DO Tabor — TOZD Maloprodaja prejela v letu 1982 samo 1675 ton, v letu 1983 pa 3875 ton. Povpraševanje kupcev je le še po črnem premogu.

— Nafta in naftni derivati

Z energetskega bilanca SFRJ za leto 1983 je ponaba naftnih derivatov v SFRJ planirana 15018000 ton, v okviru tega je predvidena poraba v SR Sloveniji 1.840.000 ton, kar je 12,25 % celokupne jugoslovanske porabe. Ob tem pa je potrebno poudariti, da oskrba porabnikov ne poteka v skladu z bilančnimi predvidevanji, ker ni bil v celoti realiziran načrtovani uvoz surove nafte. Zato se pojavljajo še vedno težave pri preskrbi.

ZAKLJUČKI

Nesodobnost trgovine, njeno zaostajanje glede na druge panoge v naši občini, odtok kupne moči zlasti v Ljubljano. Odtokanje kupne moči bo mogoče ustaviti le z graditvijo in odpiranjem novih prodajnih kapacitet in izboljšanjem preskrbe.

Preskrba z različni artikli v naši občini je odvisna od dobaviteljev iz drugih krajev, vendar pa je bila preskrba z osnovnimi artikli dobra. Poročilo o preskrbi je bilo obravnvano na sestanku trgovin in trgovskih organizacij v novembru, kjer je bilo ocenjeno, da je prikaz preskrbe naše občine realen.

NAČELNIK
OBČINSKEGA INŠPEKTORATA
Albina Podobnik, dipl. oec.